

A kritikai szociális munka kialakulása és jelenkori folyamatai Svájcban

Temesváry Zsolt

TEMESVÁRY ZSOLT: Északnyugat-Svájci Egyetem (*Fachhochschule Nordwestschweiz*) –
zsolt.temesvary@fhnw.ch

ABSZTRAKT A tanulmány a kritikai szociális munka svájci történetének és kortárs folyamatainak bemutatására vállalkozik a kritikai munka svájci és nemzetközi irodalmának felhasználásával. Az írás ábrázolja a szociális segítség kritikai szemléletének beágyazódását és trendjeit a konzervatív alapokon nyugvó, ugyanakkor markáns neoliberais hatásokkal rendelkező svájci szociálpolitikába. A tanulmány rávilágít a civil társadalom intézményeinek és a kritikai szociális munka gyakorlatának összefonódására és arra, hogy a kisebb és rugalmas civil szervezetek kritikusszociális munkásként képesek egy párhuzamos, másodlagos rendszert kiépíteni mindazoknak, akik az államhoz és kantonokhoz köthető ellátásokból kiszorulnak. A kritikai szociális munka elsősorban nagyvárosi környezetben valósul meg Svájcban és mindenekelőtt a hajléktalan emberek és papírok nélküli bevándorlók segítségével ér el kiemelkedő eredményeket.

Kulcsszavak: Svájc, kritikai szociális munka, radikális szociális munka, neoliberais szociálpolitika, civil társadalom

Development and Current Trends of Critical Social Work in Switzerland

ABSTRACT This paper aims at introducing the history and current trends of critical social work in Switzerland based on the Swiss and international scientific literature of critical work. The article examines how the international perspectives and trends of critical practice have been implemented into the institutional framework of the partly conservative and partly neoliberal Swiss social policy. The study also reflects on the relationship between critical social work and civil society and shows how small and flexible civil organisations develop a parallel, secondary system for people who are excluded from the state-run and cantonal social services. Critical work has been developed mostly in urban environment in Switzerland, and primarily supports homeless people and undocumented migrants in an effective way.

Keywords: Switzerland, critical social work, radical social work, neoliberal social policy, civil society

BEVEZETÉS

A szociális munka kritikai irányzata az angolszász országokban alakult ki elsőként, mindenekelőtt az Egyesült Királyságban, Ausztráliában és Kanadában az 1970-es évek közepétől kezdődően (Payne 2014: 319). A kritikai szociális munka a szociális segítség úgynevezett makro, vagy posztmodern irányzataihoz sorolható (Martin 2003, Moffat 2019, Morley 2019) és gyakorta jelenik meg közösségi vagy csoportmunka formájában (Zastrow 2008: 297). A kritikai munka a társadalmi egyenlőtlenségek, igazságtalanságok és a rendszerszintű elnyomás ellen próbál védelmet nyújtani a sérülékeny társadalmi csoportok számára, szociális integrációjuk elősegítésén keresztül (Payne – Askeland 2016). A kritikai munka nem szükségszerűen foglalkozik

egyéni, személyes problémákkal, inkább a szélsőséges kirekesztéshez vezető rendszerszintű társadalmi és politikai igazságtalanságokkal veszi fel a harcot (Payne 2020: 196). Középpontjában a 21. század elején domináns, „nyugati” társadalmakra jellemző neoliberais társadalompolitikával szembeni kritikai szemlélet áll (Ferguson – Lavalette 2013: 5–6). A kritikai irányzat tehát az uralkodó politikai és társadalmi struktúrák megváltoztatására törekszik annak érdekében, hogy a legsérülékenyebb csoportok is hozzáférhessenek a közösségi erőforrásokhoz és szolgáltatásokhoz (Martin 2003: 21).

A kritikai szemlélet elutasítja a korai szociális munka modellek 20. század végét és a 21. század elejét domináló intézményközpontú gyakorlatát (Healy 2014, Payne 2014, Lambers 2015). Megkérdőjelezi a kizárólagosan bizonyíték alapú szociális intervenciók érvényességét, valamint a rugalmatlan protokollokon és sztenderdeken alapuló szociális segítség létjogosultságát (Pease 2009, Björk 2019: 42). A kritikai gyakorlat előnyben részesíti a szociális gondoskodás politikai és gazdasági érdekektől mentes, kevésbé bürokratikus formáit és támogatja a szakma módszertani sokoldalúságát, valamint a mindenki számára elérhető, átfogó és feltétel nélküli társadalmi igazságosságot (Payne 2014, 2020).

A kritikai munka mindemellett kétségbe vonja a neoliberális és újkonzervatív társadalompolitikai intézkedéseket és strukturális változásokon keresztül igyekszik javítani a sérülékeny csoportok társadalmi helyzetén (Mullaly 2007, Briksman et al. 2009). Ez a makroszintű szociális változás modell közel áll a feminista és az elnyomás elleni szociális munka eredeti koncepciójához, amely feltételezi a szociális munkások tevékeny politikai részvételét (Dominelli 2002, Morley 2009). Mindez azért is fontos, mert a sérülékeny csoportok „alulról jövő” aktív politikai képviselője csaknem eltűnt a nyugat-európai politikai kultúrából a 21. századra, amikor a hagyományos baloldali politikai pártok történelmi jelentőségű választási vereségeket szenvedtek és túlélésük érdekében megváltoztatták korábbi politikai programjaikat (Keating – McCrone 2013, Taylor – Gooby 2013).

Ferguson (2009: 90) és Payne (2014: 323) szerint a kritikai szociális munka széleskörű elterjedésének egyik legfőbb akadálya, hogy a szociális munkások többségét olyan intézmények és szervezetek foglalkoztatják, amelyek anyagilag függenek a domináns politikai és gazdasági csoportoktól, így akkor sem kérdőjelezzik meg azok döntésének érvényességét, ha a döntések a sérülékeny társadalmi csoportok érdekeivel szemben állnak (lásd még: Harrikari et al. 2014). A szociális munka számára tehát valós veszély, hogy az uralkodó politikai és gazdasági rezsim a szakmát eredeti küldetésétől eltérítve egy szociális menedzsment irányultságú, esetmunka központú, protokollok és sztenderdek alapján felépített gyakorlattá formálják (Spolander et al. 2014, Green – Clarke 2016, Strier 2019).

Következésképpen a szociális munka saját értékei, valamint a felhasználók szükségletei gyakorta alárendelődnek a szociális intézmények pénzügyi és politikai érdekeinek. A fenntartók és szolgáltatók gazdasági és szakmai érdekei sokszor nehezen összeegyeztethetők a szakma értékrendszerével és a felhasználók valós érdekeivel. Ezért a kritikai szociális munka koncepciója szerint a szakembereknek legalább részben függetlenedniük kell az állami vagy önkormányzati működtetésű intézményektől (Jaysawal 2013).

A modern kritikai szociális munka jelentősen összefonódott a civil társadalommal és jelenkori gyakorlatában inkább a kritikai, mint a radikális irányt képviseli. A kritikai munka nem feltétlenül keresi a társadalmi konfliktusokat, ugyanakkor a sérülékeny csoportok és a politikai és gazdasági elit közötti érdekkülönbségek gyakran szükségszerűvé teszik az ilyen konfliktusok

felvállalását (Poulin – Matis 2019). A kritikai munkának ugyanakkor nem célja a kapitalista és a demokratikus intézményes struktúrák felszámolása, hiszen a demokratikus intézmények fontos képviselői a sérülékeny társadalmi csoportok érdekeinek (Mullay 2007).

Dominelli szerint (2010: 12) a kritikai szociális munka számára új lehetőség, hogy a neoliberais politikai rendszerek szívesen megszabadulnak szociális feladat ellátási kötelezettségeiktől és intézményeiktől. Azok a szolgáltatások, amelyek haszonnal fenntarthatók (pl. koragyermekkorai ellátások és a bentlakásos idősellátás intézményei) többnyire profitorientált vállalkozásokhoz kerülnek (Carey 2008). Természetesen a szociális szolgáltatások többsége nem működtethető pénzügyi haszonszerzés reményében, ezért például a hajléktalan-ellátás intézményei, a pszichiátriai betegek ellátása, vagy a menekülteket segítő szolgáltatások gyakran kerülnek egyházi intézmények vagy (más) NGO-k kezébe (O’Sullivan 2020).

Míg a német vagy az osztrák szociális munka és szociálpolitika kialakulásáról, irányzatairól és trendjeiről viszonylag bőséges információ áll a hazai szakemberek rendelkezésére (lásd többek között: Nyilas – Koncz 2003, Sárkány 2011, Galuske 2019) a szociális munka svájci fejlődéséről gyakorlatilag semmilyen, vagy csak nagyon korlátozott információkkal rendelkezik a magyarországi szakmai közösség. Az ország aránylag kis mérete ellenére a svájci szociális munka elméleti és gyakorlati fejlődése viszonylag nagy hatással volt és van a nemzetközi szociális munka alakulására. Mindenekelőtt az úgynevezett Zürichi Iskola (*Zürcher Schule*) képviselőinek munkássága, köztük Werner Obrecht (2005) bio-pszichoszociális szükségletelmélete (*biopsychosoziale Bedürfnistheorie*), vagy Silvia Staub-Bernasconi (2019) az emberi jogok és a szociális munka viszonyát feldolgozó munkái jelentenek fontos hozzájárulást nemcsak a német ajkú, hanem a nemzetközi szociális munka elméleti és gyakorlati fejlődéséhez.

A svájci szociális munka meglehetősen egyedi, a meghatározó angolszász és német ajkú gyakorlatokból sokat merítő, ugyanakkor azoktól jelentősen eltérő elméleti és gyakorlati fejlődésen ment keresztül (Epple – Schär 2015, Epple – Kersten 2016, Ramsauer 2018). Jelen írás célja – többek között – ennek a történeti fejlődésnek és a svájci szociális munka „különutaságának” a bemutatása a kritikai szociális munka kialakulásán és fejlődésén keresztül.

MÓDSZEREK

A tanulmány a szociális munka, és mindenekelőtt a kritikai gyakorlat svájci irodalmának feldolgozásán alapul. Noha a svájci szociális munka eszköztára igen jelentős elméleti és gyakorlati tapasztalattal és tudással rendelkezik, a témával foglalkozó szakirodalmak listája meglehetősen csekély. Ennek egyik oka, hogy mind a képzésben, mind a hétköznapi gyakorlatban elsősorban a németországi (és angolszász) szakirodalmak játszanak jelentős szerepet, amelyek mellett a svájci szerzők kutatásai, elméleti és gyakorlati eredményei sokszor háttérbe szorulnak. Tanulmányunk a kritikai szociális munka angol nyelvű nemzetközi irodalmán túl a svájci kritikai szociális munkát érintő német nyelven megjelent folyóiratcikkeket, könyveket, könyvfejezeteket, kéziratokat, egyetemi tananyagokat és kutatási jelentéseket dolgozta fel. Fontos megjegyezni, hogy a svájci szociális munkának viszonylag jelentős francia nyelvű és valamivel kevesebb olasz nyelvű szakirodalmi is létezik, amelyek feldolgozására jelen írás nem vállalkozik.

A tanulmány Staub-Bernasconi (2018: 113–114) a szociális munkát befolyásoló érdekek és értékek hármas rendszerét bemutató elméleti keretét alkalmazza a kritikai munka svájci folya-

matainak ábrázolására. Staub-Bernasconi a szociális munka „megbízóit” három csoportra osztotta, aszerint hogy kitől érkezik a segítő tevékenységre irányuló „megbízás”, és modelljét a „szociális munka hármass mandátumának” nevezte el. A szociális munka gyakorlatát meghatározó „megbízás” (mandátum) az elmélet alapján három féltől származhat: az (1) államtól és intézményeitől, (2) a szolgáltatást igénybe vevőktől, valamint (3) a szociális munkát meghatározó, az etikai kódexekben is deklarált szakmai értékekből.

1. ábra A szociális munka hármass mandátuma

Forrás: Staub-Bernasconi 2018: 113

DISZKUSSZIÓ

Az alábbiakban elsőként megvizsgáljuk a kritikai munka svájci kialakulásának fontosabb történeti állomásait, mindenekelőtt a settlement mozgalmak szerepét és a nyitott szegénygondozást megalapozó elberfeldi rendszer svájci gyakorlatát. Röviden kitérünk a kritikai munka fejlődését meghatározó (és a settlementhez kapcsolódó) szociális képzések kialakulására is.

Ezt követően a svájci kritikai szociális munka jelenkori folyamataival foglalkozunk, különös tekintettel a kritikai gyakorlat és a civil társadalom összefonódásaira, valamint a szociális munka államtól való leválására, függetlenedésére. Ahol szükséges, rövid nemzetközi kitekintésen keresztül ábrázoljuk a svájci kritikai munka helyzetét a nemzetközi politikai és szakpolitikai környezetben. Staub-Bernasconi fentiekben részletezett modellje alapján elsőként megvizsgáljuk a kritikai munka gyakorlatát befolyásoló társadalompolitikai környezetet, ezt követően foglalkozunk az átalakuló felhasználói szükségletekkel, majd a szociális munka értékrendjén keresztül ábrázoljuk a kritikai munkát érintő fontosabb folyamatokat.

Fejlődés

A svájci szociális gondoskodás korai, 18. és 19. századi gyakorlatai nagyon hasonlítottak a kontinentális Európa többi gazdaságilag fejlett országában végbemenő folyamatokhoz. Ez a gyakorlat elsősorban a magánadományokon, a jómódú nők önkéntes munkáján, valamint az

egyház domináns szerepvállalásán alapult a jóléti ellátások terén. A szociális szolgáltatások korai intézményei, mint a gyermekotthonok és egyéb bentlakásos szolgáltatások az egyház vagy az állam kezében voltak, és az intézményekben meglehetősen kezdetleges szociális munka folyt, amelyet apácák, vagy női önkéntesek végeztek (Lambers 2015, Lepenies 2017). A reformáció alapvetően átalakította a többségében katolikus egyház által fenntartott szociális szolgáltatások rendszerét és egy speciális „protestáns-liberális” szolgáltatási modellt (Ramsauer, 2018: 28) alakult ki, amely jóval nagyobb teret engedett a személyközeli szociális munkának, összehasonlítva például az Ausztriában, vagy Magyarországon történetekkel, ahol továbbra is a katolikus egyház maradt a domináns egyházi szolgáltató.

A svájci szociális munka és szociálpolitika a jóléti szolgáltatások nyugat-európai (különösen németországi) fejlődését követve, azonban attól időben lemaradva alakult ki. Ez a megkésett fejlődés aztán végigkísérte a szakma későbbi folyamatait (Lengwiler 2007, Leimgruber 2008). A svájci szociálpolitika bismarcki alapokon formálódott egy kontinentális-konzervatív jóléti modell irányába, és noha az első munkásjóléti intézkedések már a 19. század végén megjelentek az országban, az átfogó, szélesebb csoportokat érintő egészség- és nyugdíjbiztosítási rendszerek bevezetése csak a 20. század közepén történt meg (Germann 2010, Fuchs et al. 2020). Érdemes megjegyezni, hogy ebben az időben a szociális munka még nem „professzionizálódott” külön tudományként és nem igazán volt elválasztható az intézményes állami szociálpolitikától, amelynek végrehajtó szerepét töltötte be.

A külföldi jóléti gyakorlatok közül különösen két modell befolyásolta pozitívan a kritikai szociális munka kialakulását Svájcban: az elberfeldi rendszer meghonosítása, valamint a settlement mozgalmak kialakulása (Epple – Schär 2015, Ramsauer 2018). Mindkét szegénygondozási modell egyedülálló volt a maga idejében és valós alternatívát kínált az intézményközpontú szociális gondoskodással szemben.

Az elberfeldi rendszer először kísérletezett az intézményektől részben független szegénygondozással, ahol a szociális intervenció az érintettek otthonában történt, akiket segítők megfelelően koordinált hálózata és egy újszerű személyközpontú szociális adminisztrációs rendszer támogatott (Lambers 2015, Lepenies 2017). Svájcban elsőként Zürich városa vezette be az elberfeldi modellt, amelyben a szociális munka és a szociális szakemberek jelentős szerepet kaptak, köszönhetően annak, hogy a szegénygondozás átlépett a korábban megszokott medikális és hatósági kereteken, és egyre inkább szociális szakmai alapokra helyeződött (Müller 2010). Az elberfeldi modell volt az első svájci kísérlet az intézményektől függetlenített, szakmai alapokon szerveződő szociális munka kialakítására.

Az északnyugat-svájci settlement mozgalmaknak talán még az elberfeldi modellnél is nagyobb hatása volt a kritikai szemlélet kialakulására. Az első settlement mozgalmak megalapítása a brit Samuel és Henrietta Barnett (Toynbee Hall), valamint az amerikai Jane Addams (Hull House) nevéhez köthető (Zastrow 2008). Az elsőként létesített londoni és chicagói settlement házak a nyomorgó városi munkásság szociális és egészségügyi problémáival foglalkoztak, különös tekintettel a gyerekek szegénységére, alultápláltságára, a szegények egészségügyi ellátására, valamint a középosztálybeli fiatalok szociális érzékenyítésére (Lambers 2015). Az első svájci settlement házakat Mentona Moser és Maria Fierz alapították 1909-ben Zürich és Bazel elszegényedett munkásnegyedeiben. A szegénységnyhítás mellett e settlementek fontos feladata volt a nélkülöző munkások és családjaik egészségügyi ellátásának megszervezése, különösen a tbc szűrése és kezelése terén, amely abban az időben népbetegségnek szá-

mított a szegények körében (Epple – Schär 2015: 50). A legjelentősebb svájci settlementek a Bazel Klybeck városrészén működő úgynevezett „Ulmi Mozgalom”, valamint a zürichi Gartenhof voltak. Mindkét telep vezetői (különösen a bázeli Christine Brugger) tudatosan alkalmazták a közösségi szociális munka módszereit intézményeikben, amelyet londoni settlementekben tett látogatásaik során tanultak. Bazelben a bachtali leányiskola növendékei nemcsak szociális érzékenyítésen vettek részt a settlementben, hanem célzottan szociális tanulmányokat folytattak és a „bachtali lányok” közül kerültek ki az ország első képzett szociális szakemberei (Epple – Schär 2015: 42).

Fenti példák is mutatják, hogy a svájci szociális munka fejlődése milyen szorosan követte a germán és angolszász történeket. A számos „jó gyakorlat” és terepmunka ellenére a szociális segítség oktatásának szakmai fejlődése nélkül elképzelhetetlen lenne modern, professzionális szociális munkáról beszélni. A svájci szociális munka oktatása a Zürichi Szociális Leányiskola (*Zürcher Soziale Frauenschule*) 1920-as megalapításával kezdődött, amely nemcsak a szociális munka szakmai fejlődéséhez járult hozzá, hanem az első női polgárjogi mozgalmak kialakulásához is. Az iskola a londoni Brit Női Egyetemi Settlement (*British Women's University Settlement*) mintáját követte és elsősorban a zürichi settlement felső-középosztálybeli női önkénteseinek biztosított szociális képzést. Az oktatás mindössze 11 hónapig tartott és 8 kurzust foglalt magában (Matter 2011, Ruckstuhl – Ryter 2014, Ramsauer 2018).

A második világháborút követően Svájc példátlan gazdasági fejlődésen ment keresztül, amely egészen az 1970-es évek közepéig tartott. Ez a fejlődés jelentős hatással volt a szociális ellátások és a szociális munka modernizációjára is. Az angolszász és a német minták dominanciája ugyan továbbra is megmaradt, egyre több helyi igényekre és problémákra reflektáló modell és gyakorlat jött létre, amelyet Epple és Schär (2015) „másfajta szociális munkának” (*eine andere Soziale Arbeit*) nevez könyve címében. Ilyen sajátosan svájci modell például a szociokulturális animáció, amely a felnőttek társadalmi pozíciójának megerősítésével (*empowerment*) foglalkozik speciálisan irányított tanulási folyamatokon, valamint a kulturális és szociális erőforrásokhoz való hozzáférésük elősegítésén keresztül (Wandeler 2013).

A nemzetközi kritikai irányzat első aranykora az 1970-es években jött el, amikor a nyugat-európai és észak-amerikai polgárjogi mozgalmak hatékonyan léptek fel a rasszizmus és diszkrimináció ellen. Ilyen mozgalmak voltak például az amerikai feminista csoportok, vagy az LGBTQ-emberek jogaiért küzdő Meleg Felszabadítási Front (*Gay Liberation Front*). Ezek a megújult polgárjogi mozgalmak természetesen nemcsak szociális szakembereket mozgósítottak, hanem szélesebb tömegeket is, akik hajlandóak voltak tiltakozni az elnyomó rendszerek és a szociális igazságtalanságok ellen (Anheier et al. 2004). Történelmi események, mint a vietnámi háború, vagy az úgynevezett prágai tavasz arra sarkallták az amerikai és az európai közvéleményt, hogy kritikusan szemlélje a regnáló politikai rendszereket (Ferguson 2009).

Svájcban is számos új szociális mozgalom (*NSB: Neue Soziale Bewegungen*) alakult ebben az időszakban, amelyek elsősorban a kapitalista társadalom igazságtalan elosztási gyakorlatát kritizálták (Traunmüller et al. 2012, Epple – Schär 2015). A svájci fiatalság különösen aktívnak mutatkozott az 1968 utáni kritikus társadalmi megmozdulásokban. Az úgynevezett Globus zavargások során például több ezer fiatal demonstrált Zürich utcáin a fennálló politikai és gazdasági rendszerrel, a növekvő társadalmi egyenlőtlenségekkel és igazságtalanságokkal szemben (Linke – Scharloth 2008). Később ezek a fiatalok jelentették a szellemi és személyi alapját a megújult svájci szociáldemokrata politikai mozgalmaknak. A nőjogi mozgalmak is

rendkívül aktívak voltak a hetvenes évek közepétől. Ezek a mozgalmak elsősorban a nők szavazati jogáért harcoltak, továbbá küzdöttek a svájci szociálpolitikát (különösen a társadalombiztosítási ellátásokat) továbbra is uraló férfi kenyérkereső modellel szemben (Bucher – Schmucki 1995, Ruckstuhl – Ryter 2014), a nők önálló (férjeiktől független) szociális jogosultságainak elismerése érdekében. Ezek a civil mozgalmak ugyan a nyolcvanas években is tovább folytatták tevékenységüket, azonban programjaikban már sokkal inkább voltak kritikusak, mint radikálisak, és a politika helyett inkább a kulturális étellel foglalkoztak.

Fenti polgárjogi mozgalmak nagy hatással voltak a svájci szociális munka elméletének és gyakorlatának fejlődésére. Az intézményközpontú esetmunka egyre inkább a gyakorlati szakemberek kritikájának középpontjába került, akik közül sokan inkább a csoportokkal és főként a közösségekkel végzett tevékenységek irányába léptek tovább. Különösen a gyermekvédelem rendszere és a bentlakásos pszichiátriai intézmények kerültek a szakmai kritika kereszttüzébe. A gyermekvédelem például egészen az 1980-as évekig felelős volt abban, hogy szegény városi gyermekeket hatósági úton kiemelték családjaikból csupán a szülők anyagi helyzete miatt. Az így adoptált gyermekek nagy része egyszülős, mélyszegény városi háztartásokból került ki. Később ezek a „szerződéses gyermekek” (*Verdingkinder*) vidéki földműves családokhoz kerültek, ahol sokszor kellett nehéz fizikai munkát végezniük, valamint lelki és testi abúzust elviselniük. Miután ezek az esetek napvilágra kerültek, a közvélemény és a szakma egyaránt jelentős nyomást gyakorolt a gyámügyi gyakorlat megváltoztatására (Lauenberger – Seglias 2008). A pszichiátriai ellátások terén a gyakran kegyetlen terápiák és bánásmód vezettek az intézményközpontú gyakorlatokkal szemben megfogalmazott szakmai és társadalmi kritikákhoz (Ram-sauer 2018).

A 70-es és 80-as évek radikális baloldali politikai mozgalmak egyre népszerűbbé váltak a svájci kritikai szociális munkások körében, akik így politikai síkon is képesek voltak a társadalmi igazságtalanságokkal szemben megfogalmazott véleményüket kifejezni (Martin 2003, Briksman et al. 2009). Mindeközben a nemzetközi gyakorlathoz igazodva (például Margaret Thatcher és Ronald Reagan új jobboldali politikája) a svájci politika is egyre inkább újkonzervatív fordulatot vett, amely politikai irányváltás, valamint annak társadalmi és társadalompolitikai következményei a svájci kritikai szociális munka fejlődésére is nagy hatással voltak. Nyugat-Európa más országaihoz hasonlóan a neoliberalis és neokonzervatív rezsimek restriktív jóléti politikája jelentős hatást gyakorolt a szociális szolgáltatások működésére és évtizedekre visszavetette a kritikai munka fejlődését (Spolander et al. 2014). Harris (2003: 6) találóan „szociális munka üzletként” (*social work business*) jellemezte a szociális munka esetmenedzsmentre korlátozását, valamint a politikai elvárások szociális intézményeket érintő, kimenet alapú kényszerítő hatását.

Ferguson (2009: 94) szerint a kritikai szociális munka ugyan válságot élt át a 80-as évektől begyűrűző neoliberális és neokonzervatív politikák árnyékában, a kritikai és radikális civil társadalmi mozgalmak újjászületése a 21. század elején a kritikai munkának is új perspektívákat nyitott. A szociális területen is növekvő számú új civil szervezetek nagyszerű terepet biztosítottak az intézményektől függetlenedő szociális munka irányzatok terjedésére (pl. az elnyomásellenes szociális munka és a feminista szociális munka terén). Így az állami struktúráktól függetlenedni vágyó szociális szakemberek úgy voltak képesek a sérülékeny csoportok további érdeképviseletére, hogy közben nem kellett aggódniuk saját megélhetésükért és szakmai előrelépésükért (Ferguson 2009, Payne 2014). A szociális munka terén megjelenő, fentiekben

említett jelentős szakmai és intézményes változások elsősorban a társadalmi és gazdasági átalakulás folyamán megjelenő új típusú egyenlőtlenségek és társadalmi igazságtalanságok következményei (Dominelli 2012).

A svájci kritikai szociális munka jelentős fejlődésen ment keresztül az elmúlt két évtizedben, amely fejlődést egyszerre befolyásolta az ország ma is érezhető konzervatív jóléti öröksége és a 21. század elejének markáns neoliberais társadalompolitikai törekvései.

TÁRSADALOMPOLITIKAI KÖRNYEZET

A svájci jóléti állam leginkább a hibrid jelzővel illethető (Ciccia 2017: 2765), ugyanis markáns konzervatív gyökerei ellenére sem illeszthető Esping-Andersen (1990), vagy Titmuss (1979) jóléti államokról alkotott tipológiájába. Jelentős konzervatív öröksége mellett, amely például a férfi kenyérkereső munkáján alapuló társadalombiztosítási rendszerben, a nőket diszkrimináló családi adózásban, valamint az egyházi szociális szolgáltatók magas számán keresztül érhető tetten (Mayssen 2012, Fuchs et al. 2020: 53), a svájci szociálpolitika határozott neoliberais vonásokat is mutat (Ruoss 2018). Ez a neoliberais szociálpolitika megfigyelhető például a szociális szolgáltatások erősödő privatizálásában (különösen a koragyermekkori ellátások és a bentlakásos idősellátás területén), az egészségügyi rendszert kizárólagosan uraló magánbiztosítók piacán, valamint a nyugdíjrendszert domináló magánnyugdíj pillér adókedvezményeken keresztüli állami támogatásán (Wang – Aspalter 2006: 42–43).

A neoliberais trendek ellenére a svájci jóléti állam bőkezűnek mondható nemzetközi összehasonlításban, megközelítve a skandináv országok jóléti újraelosztásának mértékét (Nelson et al. 2020). Még 2010-ben Svájc GDP-je alig negyedét fordította jóléti célokra, 2019-re már a bruttó hazai termék közel harmada jutott szociális és egészségügyi kiadásokra (BFS 2019). A svájci jóléti állam viszonylag bőkezű rendszert üzemeltet a szegénységi ellátások (segélyezés, lakhatási támogatások) terén is. Ezek a juttatások azonban nem mindenki számára elérhetők. A lokalitás elve nagyon fontos eleme a svájci szociálpolitikának, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy csak állampolgárok és tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldiek részesülhetnek az állami támogatásokból. A tartózkodási engedéllyel nem rendelkező, EU-ból vagy „harmadik országokból” érkező bevándorlók automatikusan kizáródnak a normatív transzferrekből (Colombo et al. 2015: 8, Temesváry 2019: 33). A svájci szociálpolitika másik fontos jellemzője a kevésbé választhatóság elve, ugyanis a munkaképes rászorulókat inkább irányítják a családsegítő központok a (magasabb jövedelmet ígérő) közfoglalkoztatási programokba, mint a segélyirodába (Epple – Schär 2015: 290).

Svájcban jelenleg egy konzervatív kormánykoalíció van hatalmon a konzervatív-populista Svájci Néppárt (SVP) vezetésével, amely az ország társadalompolitikáját is irányítja. Az SVP élesen bírálja az EU bürokráciáját, az Unió migrációs politikáját és programjában fontos szerepe van a „jóléti turizmus” elleni küzdelemnek (Epple – Schär 2015: 307).¹ Különösen az EU-n belüli, szegényebb országokból érkező migráció kelt aggodalmat szélesebb társadalmi réte-

¹ Noha Svájc nem EU-tagállam, számos uniós kötelezettség (például a munkaerő szabad áramlásának elve) kötelező számára az úgynevezett EFTA (Európai Gazdasági Közösség) szerződés következtében, amely lehetővé teszi (egyebek mellett) az ország számára rendkívül fontos uniós szabadpiac használatát.

gekben, akik megélhetésüket és országuk kulturális identitását féltik az újonnan érkezőktől (Probst et al. 2019). A vezető kormánypart 2014-ben ezekre a félelmekre alapozva egy éles migrációellenes kampányt indított, a bevándorlókat hibáztatva a munkanélküliségért, magas szociális kiadásokért és más társadalmi feszültségekért. A kampányt követő népszavazás eredményekét az ország szigorúan korlátozta és kvóták alapján állapította meg az EU-országokból történő bevándorlást. A konzervatív nacionalista központi kormányzat ellenére a nagyobb kantonok és városok (pl. Zürich, Bazel és Genf) vezetése szinte kivétel nélkül szociáldemokrata polgármesterek és testületeik irányítása alatt működik. Mivel a 26 kanton önállósága igen nagy (alkotmányozási és törvényalkotási joggal rendelkeznek), a kantonokban számos egymástól eltérő szociálpolitikai programmal találkozhatunk.

A svájci szociális munkások döntő többsége önkormányzatokhoz köthető, vagy a kantonok fenntartásában működő intézményeknél dolgozik és csupán (egyre növekvő) kisebbségüket alkalmazzák civil szervezetek. A szociális ellátások terén aktív civilek többsége azonban a nagy nemzetközi NGO-khoz köthető (pl. a Máltai Szeretetszolgálathoz vagy a Vöröskereszthez), és ezek nem feltétlenül „alkalmas” intézményei a kritikai szociális munkának, mivel kiterjedt gazdasági és politikai kapcsolataik révén érdekeltek a status quo fenntartásában, így a rendszerrel szemben inkább elfogadóak, mint kritikusak. Ugyanakkor számos kisebb NGO alakult az elmúlt évtizedben, amelyek olyan speciális szükségletcsoportokkal is képesek foglalkozni (pl. papírok nélküli bevándorlók és utcán alvó hajléktalanok), akiket az állami rendszerek vagy a nagyobb civil szervezetek bürokratikus működésük és rugalmatlanságuk miatt nem képesek felkarolni.

Különösen a dokumentumok nélküli bevándorlók segítése adott új lendületet a svájci szociális civil mozgalmaknak. Az „Ember nem lehet illegális” (*Kein Mensch ist illegal*) típusú mozgalmak új kritikus hangot hoztak a civilek világába és számos kisebb, de igen aktív NGO (pl. a kritikus szociális munkásokat tömörítő KRISO) nyíltan és aktívan (megmozdulások, társadalmi akciók és tüntetések) bírálja a kormány kirekesztő migrációs politikáját. Ezek a mozgalmak már nemcsak a szociális szakmán belül tudnak hatékonyan kommunikálni, hanem szélesebb társadalmi csoportokat is képesek megszólítani.

A hajléktalan emberek ellátása terén a civilek az állammal párhuzamosan működő alternatív rendszert képesek kialakítani a nagyvárosokban, amely ellátja az állami gondoskodásból kiszoruló, többségében papírok nélküli embereket (Drilling et al. 2019, Temesváry 2019). Ilyen komplementer szolgálatok például a Genfben és Bazelben működő *Schwarzer Peter* és *Carrefour-Rue*, amelyek népkonyhákat, nappali ellátókat és utcai szociális munkát biztosítanak a leginkább rászorulóknak (Drilling et al. 2020).

Felhasználói szükségletek

Nemcsak a szociálpolitika folyamatai befolyásolják a kritikai szociális munka fejlődését, hanem a szolgáltatást igénybe vevők szükségleteiben bekövetkező változások is.

A 21. század kockázati társadalmában megjelenő kihívások alapjaiban változtatták meg a szociális szükségletek rendszerét (Dominelli 2012, Payne – Askeland 2016). Új szociális problémák, mint a tömeges migráció, digitális írástudatlanság, a világgazdasági krízisek nyomán jelentkező strukturális munkanélküliség, vagy a globális felmelegedés kedvezőtlen társadalom-

földrajzi hatása példátlan kihívásokat jelentenek a szociális munka számára is (George – Marlowe 2015, Goldkind et al. 2019). Noha ezek a jelenségek nem feltétlenül módosítanak a szociális munka hagyományos beavatkozási területein és célcsoportjain, a szükségletek természete és az intervenció módszerei valószínűleg alapvető változások előtt állnak (például a digitális tanácsadás területén).

A 21. század első felében a nyugat-európai jóléti politikáknak (így Svájcnak is) újfajta szociális szükségletekkel kellett szembenézniük. Az állam gondoskodására szoruló tömegei jelentek meg ugyanis a jóléti társadalmakban, akiknek hátrányai szinte behozhatatlanná váltak a globális társadalom beszűkült forrásaiért folytatott küzdelemben (BFS 2019: 60). A második világháború óta nem tapasztalt egzisztenciális szegénység (Dominelli 2019: 18) újriformálódása, a Kelet-Európából érkező tömeges gazdasági migráció, valamint ennek számos negatív következménye (koldulás, hajléktalanság és utcai prostitúció) új kihívások elé állította a svájci jóléti államot (Böhler 2010, Böhnisch – Schröer 2012: 64). Svájc nagyvárosaiban dokumentumok nélküli bevándorlók széles csoportjai (közülük sok kelet-közép-európai) marginalizálódtak és kerültek a társadalom peremére, és ezek az emberek semmiféle egészségügyi vagy szociális ellátásra nem jogosultak (Drilling et al. 2019, Roduit 2020). Bázelen és Genfben például a hajléktalanellátás intézményeit használók közel fele Kelet-Közép-Európából érkezett, akik többsége tartózkodási engedély nélkül él az országban. Többségük legálisan érkezett Svájcba EU/EFTA-állampolgároként, azonban átmeneti tartózkodási engedélyük lejártát követően illegálissá váltak (Colombo et al. 2015, Temesváry 2019). Noha a munkaerő szabad áramlására vonatkozó EU/EFTA-irányelv továbbra is vonatkozik rájuk (amelyet Svájc is aláírt), az úgynevezett túlmaradók (*overstayers*) mégsem jogosultak egészségügyi és szociális ellátásokra tartózkodási engedély hiányában. Tartózkodási engedély kérelmüket ugyanis munka- és lakásbérleti szerződés nélkül automatikusan elutasítják a hatóságok.

Az alacsonyküszöbű szociális ellátásokban dolgozó szakemberek és szervezetek Svájci Segélyalaphoz (*Glückschette*) eljuttatott beszámolóai alapján a koronavírus folyamán kibontakozó társadalmi krízis még inkább növelte a szakadékot a helyi szegények és a dokumentumok nélküli bevándorlók között. Míg előbbieket számíthattak az állam és a kantonok szociális támogatására, utóbbiak helyzete jelentősen rosszabbra fordult az idénymunkák megszűnésével és a hajléktalanokat ellátó intézmények kapacitáskorlátozása miatt (pl. a népkonyhák csak elvitelre biztosítottak ételt és sok önkéntes is kiesett a szolgáltatóktól), így a dokumentumok nélküli bevándorlók voltak az elsők, akik kiszorultak a szociális ellátások rendszeréből. Ugyan a korábban tiltott koldulást például Bazel városa szegénységnyhítés céljából 2020 júliusától ismét engedélyezte, abból elsősorban újonnan érkező balkáni csoportok tudtak profitálni és nem a városban régóta élő, papírok nélküli nyomorgók (Regenass 2020). Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a nagy és rugalmatlan állami és kantonális szervezetek nem képesek az összetett problémák hatékony kezelésére. A szociális munka interdiszciplináris gyakorlatainak, nemzetközi és interszekcionális modelljeinek meggyökerezése a civil szervezetek gyakorlatába viszonylag gyorsan és sikeresen megtörtént (Zufferey 2017: 14–19), ami nem mondható el a rugalmatlan állami struktúrákról. A civilek csaknem mindegyike foglalkoztat például többnyelvű, a kelet-európai bevándorlókkal kommunikálni képes segítők, ami az állami rendszerben meglehetősen ritkán fordul elő. A civilek hatékonyan képesek elérni az utcán alvókat és a rejtőzködő hajléktalanokat felkereső szolgáltatásaikkal, míg az állami szociális munka szinte kizárólag intézményekhez kötött. A civilek képesek komplex szolgáltatási csomagokat nyújtani a rászor-

rulóknak (pl. pszichológiai, orvosi és jogi segítségnyújtás egy intézményen belül), míg az állami (kantonális) intézmények inkább csak „tisztá profilú” szolgáltatásokat biztosítanak. A civilek mindemellett önkéntesek tömegeit mozgatják, akik rugalmasan és hatékonyan működnek a mindennapi élet szociális munka szempontjából is releváns színterein (pl. bevándorlók szociális integrációja nyelvtanuláson és a gyerekek korrepetálásán keresztül). Ezzel a kritikai szociális munkások és szervezeteik bizonyították, hogy nem csupán kritikusak a regnáló hatalommal szemben (ahogy tették azt a 80-as években), de tevékenységeikkel képesek valós alternatívát nyújtani az állami rendszerekkel szemben rugalmas és hatékony szolgáltatásaik formájában.

A szociális munka értékrendje

A szociális munka eredeti küldetése szerint „támogatja a társadalmi változást és fejlődést, a társadalmi kohéziót, valamint az emberek megerősítését és felszabadtítását” (IFSW 2014). A szociális munka kritikai perspektívája mindemellett „támogatja az emancipációt, törekszik az egyéni szabadságra és az emberek megerősítésére” (Payne 2020: 196) az eszmunkában és a közösségi munkában egyaránt. Noha a szociális munka eredendő küldetése az emberek szakszerű segítése, a neoliberális intézmények lojalitást és adaptációs képességet követelnek meg a segítőtől (Spolander et al. 2014, Strier 2019). Eppel és Kersten (2016: 125) szerint ez az adaptációs mechanizmus előfeltétele a szociális szakma társadalmi és politikai elfogadásának és annak, hogy a szociális munka integrálható legyen a „hagyományos” társadalomtudományok közé. Martin (2003: 22) szerint az adaptációs folyamat a szociális munkásokat „kettős ügynök” szerepbe kényszeríti, ahol az intézmények pénzügyi, szakmai és politikai elvárásai legalább annyira fontosak, mint a felhasználók szükségletei.

Noha a kritikai szociális munka fontossága és népszerűsége egyre inkább növekszik a szociális szakemberek és a nonprofit szervezetek körében, az állami intézmények csak részben hajlandók elfogadni a kritikai és radikális segítői szemléletet, és a szociális munkásokat képző intézmények is csak igen mérsékelt építik be tanrendjükbe a kritikai szociális munka elméletét és gyakorlatát (KRISO 2018: 8–9). A kritikai munka máig húzóóó dilemmája, hogy hogyan képes meggyökerezni a domináns intézményes környezetben, miközben a kritikai szemlélet éppen az intézményeket fenntartó és finanszíróóó politikai és gazdasági szereplőkkel szemben fogalmazóóó meg. Az állami szociális rendszerekben más országokhoz hasonlóan Svájcban sem tudott meggyökerezni a kritikai szemlélet. Sőt, a kritikai szakemberek legnagyobb országos szervezetét (KRISO) nem ismeri el tagszervezeteként a Szociális Munkások Svájci Egyesülete (*Schweizerische Gesellschaft für Soziale Arbeit*), a hivatalos indoklás szerint annak szakmai és tudományos hiányosságai miatt (KRISO 2018). Fentiek miatt a kritikai praxis szinte kizárólag piaci és gazdasági érdekektől kevésbé függő nonprofit szervezetekre korlátozóóó.

A biztató helyi, főként urbánus kezdeményezések ellenére a kritikai gyakorlat nem volt képes állami szociálpolitikát és szociális munkát megreformáló, megújító erővé válni (Howard et al. 2016). A szociálpolitikát is formáló politikai és gazdasági érdekszervezetekkel szembeni kritikai attitűd miatt a hatalom sokszor deviáns elemekként kezeli a kritikai munkásokat és szervezeteiket. Bázelen és más északnyugat-svájci nagyvárosokban például az úgynevezett Papírok Nélküliek Mozgalma (*Sans-Papier Bewegung*) korábban bíróság által kiutasított be-

vándorlókkal együtt templomokat foglalt el és az aktivisták napokra elbarikádozták magukat a rendőrség elől, hogy megakadályozzák a papírok nélküli menekültek kényszerdeportálását olyan veszélyesnek tartott országokba, mint Afganisztán vagy Irak. Noha a hasonló akciók összhangban vannak a szociális munka alapvető értékeivel (a Szociális Munka Svájci Kódexe szerint is), a segítők tettei jogilag törvénysértők voltak, ezért hatósági következményekkel jártak.

ÖSSZEGZÉS ÉS KITEKINTÉS

Jelen tanulmány kísérletet tett a svájci kritikai szociális munka fejlődésének és jelenkori folyamatainak bemutatására a kritikai munkát ábrázoló nemzetközi és svájci szakirodalom felhasználásával. Az írásból kiderül, hogy Svájc jelentős konzervatív jóléti örökséggel rendelkezik, azonban szociálpolitikájában figyelemre méltó neoliberais hatások érhetők tetten, különösen a szegénységnyhítés, a hajléktalanellátás és a szociális segélyezés területén. Az elmúlt évtized újfajta szociális kihívásai, mint a tömeges migráció, utcai hajléktalanság és az abszolút szegénység újbóli megjelenése merőben új kihívásokat állítottak a svájci jóléti intézmények elé. A legsérülékenyebb csoportok (pl. bentlakásos gondozók, utcai szexmunkások, papírok nélküli bevándorlók és hajléktalanok) helyzetét láthatóan csak korlátozottan képesek kezelni a kantonok bürokratikus jóléti intézményei, amelyek elsősorban a „tipizálható és tiszta profilú” ellátási területeken (mint az idősek, fogyatékkal élők és pszichiátriai betegek szolgáltatásai) rendelkeznek tapasztalatokkal és képesek sikereket elérni.

Ugyanakkor a civil szervezetek kisebb, hatékonyabb és rugalmasabb szolgáltatásokat tudtak kiépíteni a sérülékeny és ellátatlan felhasználói csoportok védelmére, ezzel jóléti alternatívát teremtve mindazoknak, akik adminisztrációs, vagy más okokból kiszorultak az állami ellátások rendszeréből. A modern svájci kritikai szociális munka hatékony együttműködésben áll a civil szervezetekkel és emberjogi mozgalmakkal, és különösen azokon a területeken aktív, ahonnan az állam visszavonul: elsősorban a hajléktalan emberek ellátásában és a papírok nélküli bevándorlók segítségével. A kritikai szociális munka leginkább nagyvárosi környezetben érvényesül (szemben például a kelet-európai vagy latin-amerikai gyakorlatokkal) és noha figyelemre méltó lokális eredményeket tud felmutatni a helyi közösségek támogatása terén, egyelőre nem képes az országos szociálpolitika érdemi befolyásolására és alakítására.

A COVID-19 pandémia és az azt követő társadalmi és politikai krízis, amely Svájcot is jelentős mértékben érintette, további távlatokat nyitott a kritikai szociális munka számára. A járványhelyzet következtében ugyanis a nagy és sokszor rugalmatlan állami struktúrák (például a segélyezés, a gyermekvédelem és a hajléktalan személyek bentlakásos ellátása terén) sokszor nem voltak képesek ellátni feladataikat az általános járványügyi korlátozások, valamint a sztenderdeken és protokollokon (melyek helyenként betarthatatlanná váltak) alapuló munkájuk behatároltsága miatt (Hegyesi – Rácz 2020). A kritikai szociális munkások ugyanakkor kisebb és rugalmasabb nonprofit szolgáltatásoknál végzett munkájuknak köszönhetően képesek voltak adekvát válaszokat adni a COVID-19-cel járó új szociális kihívásokra és szükségletekre. Bazel városában például a KRISO szakemberei a dokumentumok nélküli bevándorlók ellátása terén, míg az Északnyugat-Svájci Egyetem hallgatókból álló munkacsoportja a külföldről érkezett hajléktalanok ellátásában vett részt rendkívül hatékonyan.

IRODALOM

- Anheier, H. K. – Kaldor, M. – Glasius, M. (2004): *Global Civil Society*. New York: SAGE Publishing.
- Björk, A. (2019): Reconsidering critical appraisal in social work: choice, care and organisation in real-time treatment decisions. *Nordic Social Work Research*, 9(1): 42–54.
- Böhler, S. (2010): *Armut in der Schweiz*. Saarbrücken: VDM Verlag.
- Briksman, L. – Pease, B. – Allan, J. (2009): Introducing critical theories for social work in a neo-liberal context. In: Allan, J. – Briksman, L. – Pease, B. (eds) *Critical Social Work*. Crows Nest: Allan and Unwin, 3–14.
- Bucher, J. – Schmucki, B. (1995): *FBB: Fotogeschichte der Frauenbefreiungsbewegung Zürich*. Zürich: Limmat Verlag.
- Carey, M. (2008): Everything Must Go? The Privatization of State Social Work. *British Journal of Social Work*, 38(5): 918–935.
- Ciccia, R (2017): A two-step approach for the analysis of hybrids in comparative social policy analysis: a nuanced typology of childcare between policies and regimes. *Quality and Quantity*, 51(6): 2761–2780.
- Colombo, A. – Reynaud, C. – Coulon, G. (2015): Begging in Geneva: Whose Rights to the City? *Urban Environment*, 10: 1–26.
- Dominelli, L. (2002): *Anti-Oppressive Social Work: Theory and Practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Dominelli, L. (2012): *Green Social Work: From Environmental Crises to Environmental Justice*. Cambridge: Polity Press.
- Drilling, M. – Dittmann, J. – Bischoff, T. (2019): *Homelessness and Housing Exclusion. Impact, Profile and Requirements in the Region of Basel*. LIVES Working Paper 76.
- Drilling, M. – Mühlethaler, E. – Iyadurai, G. (2020): *Homelessness: First Country Report Switzerland*. Muttenz: FHNW.
- Epple, R. – Kersten, A. (2016): In der Sackgasse: Soziale Arbeit zwischen Professionalität und Professionalismus. *Schweizerische Zeitschrift für Soziale Arbeit*, 19(16): 107–131.
- Epple, R. – Schär, E. (2015): *Spuren einer anderen Sozialen Arbeit: Kritische und politische Soziale Arbeit in der Schweiz 1900–2000*. Zürich: Seismo Verlag.
- Esping-Andersen, G. (1999): *Social Foundations of Post-industrial Economies*. Oxford: University Press.
- Ferguson, I. (2009): Another Social Work is Possible. Reclaiming the Radical Tradition. In: Leskosek, V. (eds): *Theories and Methods of Social Work, Exploring different perspectives*. Ljubljana: University of Ljubljana, 81–98.
- Ferguson, I. – Lavalette, M. (2013): Critical and Radical Social Work: An Introduction. *Critical and Radical Social Work*, 1(1): 3–14.
- Fook, J. – Gardner, F. (2007): *Practising Critical Reflexion: A Resource Handbook*. Berkshire: Open University Press.

- Fuchs, G. – Lanfranconi, L. M. – Pilotto, M. – Bögli, A. (2020): Persistenz der „männlichen Ernährermodells“ in der Umsetzung der Schweizerischen Arbeitslosenpolitik: Eine explorative Analyse auf mehreren Ebenen. *Schweizerische Zeitschrift für Soziale Arbeit*, 25(1): 52–70.
- Galuske, M. (2015): *A szociális munka módszerei*. Budapest: L'Harmattan.
- George, P. – Marlowe, S. (2015): Structural Social Work in Action. *Journal of Progressive Human Services*, 16(1): 5–24.
- Germann, U. (2010): Integration durch Arbeit: Behindertenpolitik und die Entwicklung des schweizerischen Sozialstaats 1900–1960. In: Bösl, E. – Klein, A. – Waldschmidt, A. (eds): *Disability History. Konstruktionen von Behinderung in der Geschichte*. Bielefeld: Transcript Verlag, 151–168.
- Goldkind, L. – Wolf, L. – Freddolino, P. F. (2019): *Digital Social Work: Tools for Practice with Individuals, Organisations and Communities*. New York: Oxford University Press.
- Green, L. – Clarke, K. (2016): *Social Policy for Social Work*. Cambridge: Polity Press.
- Harrikari, T. – Rauhala, P. L. – Virokannas, E. (2014): *Social Change and Social Work: The Changing Societal Conditions of Social Work in Time and Place*. Oxon: Routledge.
- Harris, J. (2012): *The Social Work Business*. New York: Routledge.
- Healy, K. (2014): *Social Work Theories in Context: Creating Frameworks for Practice*. New York: MacMillan.
- Hegyesi G. – Rác A. (2020): Merre tovább szociális munka? Az online konferencia szerkesztett változata. *Párbeszéd: Szociális Munka Folyóirat*, 7(1).
<https://doi.org/10.29376/parbeszed.2020.7/1/9> (Utolsó letöltés: 2021. 01. 29.)
- Howard, A. – Katrak, M. – Blakemore, T. – Pallas, P. (2016): *Rural, Regional and Remote Social Work*. New York: Routledge.
- Jaysawal, N. (2013): Civil Society, Democratic Space and Social Work. *SAGE Open*, 3(4),
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2158244013504934>
(Utolsó letöltés: 2020. 07. 12.)
- Keating, M. – McCrone, D. (2013): *The Crisis of Social Democracy in Europe*. Edinburgh University Press.
- KRISO (2018): Die „andere Soziale Arbeit“. *Zeitschrift für Kritische Soziale Arbeit*, 9: 4–14.
- Lambers, H. (2015): *Theorien der Sozialen Arbeit*. Opladen/Toronto: Verlag Barbara Budrich.
- Lauenberg, M. – Seglias, L. (2008): *Versorgt und vergessen: Ehemalige Verdingkinder erzählen*. Zürich: Rotpunkt Verlag.
- Leimgruber, M. (2008): *Solidarity without the state? Business and the shaping of the Swiss welfare state, 1890–2000*. Cambridge: University Press.
- Lengwiler, M. (2007): Transfer mit Grenzen: das «Modell Deutschland» in der schweizerischen Sozialstaatsgeschichte 1880–1950. In: Kreis, G. – Wecker, R. (eds): *Deutsche und Deutschland aus Schweizer Perspektiven*. Basel: Schwabe, 47–66.
- Lepenies, P. (2017): *Armut: Ursachen, Formen, Auswege*. München: C. H. Beck.

- Linke, A. – Scharloth, J. (2008): *Der Zürcher Sommer 1968: Zwischen Krawall, Utopie und Bürgersinn*. Zürich: NZZ Libro.
- Maier, T. – Galle, S. (2009): *Von Menschen und Akten*. Zürich: Chronos Verlag.
- Martin, J. (2003): Historical Development of Critical Social Work Practice. In: Allan, J. – Pease, B. – Briksman, L. (eds): *Critical Social Work: An Introduction to Theories and Practices*. Crows Nest: Allen and Unwin, 17–31.
- Matter, S. (2011): *Der Armut auf den Leib rücken: Die Professionalisierung der Sozialen Arbeit in der Schweiz (1900–1960)*. Zürich: Chronos Verlag.
- Mayssen, T. (2012): *Geschichte der Schweiz*. Zürich: Hier und Jetzt Verlag.
- Moffatt, K. (2019): *Postmodern Social Work: Reflective Practice and Education*. Columbia University Press.
- Morley, J. (2009): Using critical reflection to improve feminist practice. In: Allan, J. – Briksman, L. – Pease, B. (eds): *Critical Social Work*. Crows Nest: Allen and Unwin, 145–159.
- Morley, C. (2019): Critical Reflexion and Critical Social Work. In: Pease, B. – Goldingay, S. (eds): *Doing Critical Social Work*. Crows Nest: Allen and Unwin, 145–159.
- Mullaly, B. (2007): *The New Structural Social Work*. Ontario: Oxford University Press.
- Müller, W. C. (2010): *Wie Helfen zum Beruf wurde*. Basel/Weinheim: Beltz-Juventa.
- Nelson, K. – Fredriksson, D. – Korpi, T. – Korpi, W. – Palme, J. – Sjöberg, O. (2020): The Social Policy Indicators (SPIN) database. *International Journal of Social Welfare*, 29(3): 285–289.
- O’Sullivan, E. (2020): *Reimagining Homelessness*. Bristol Policy Press.
- Nyilas M. – Koncz J. (2003): *Ausztria Szociálpolitikája*. Budapest: HRSZE.
- Obrecht, W. (2005): *Umriss einer biopsychosozialen Theorie menschlicher Bedürfnisse: Geschichte, Probleme, Struktur, Funktion*. Zürich: Hochschule für Soziale Arbeit.
- Payne, M. (2014): *Modern Social Work Theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Payne, M. (2020): *How to Use Social Work Theory in the Practice*. Bristol: Policy Press.
- Payne, M. – Askeland, G.A. (2016): *Globalization and International Social Work*. New York: Routledge.
- Pease, B. (2009): From evidence-based practice to critical knowledge in post-positivist social work. In: Allan, J. – Briksman, L. – Pease, B. (eds): *Critical Social Work*. Crows Nest: Allen and Unwin, 45–57.
- Poulin, J. – Matis, S. (2019): *Social Work Practice: A Competency-Based Approach*. New York: Springer.
- Probst, J. – D’Amato, G. – Dunning, S. – Efonayi-Mäder, D. – Fehlmann, J. – Perret, A. – Ruedin, D. – Sille, I. (2019): *Kantonale Spielräume im Wandel: Migrationspolitik in der Schweiz*. Neuchâtel: SFM Studies 73.
- Ramsauer, N. (2018): *Geschichte der Sozialen Arbeit in der Schweiz*. Zürich: ZHAW.
- Rerenss, M. (2020): Seit Betteln erlaubt ist, kommen sie mit stolzer Brust. *Basler Zeitung*, 2020. 07. 20. <https://www.bazonline.ch/seit-betteln-erlaubt-ist-kommen-sie-mit-stolzer-brust-151797512176> (Utolsó letöltés: 2020. 07. 20.)

- Roduit, S. (2020): *Aux frontières de l'accès aux soins. Pratiques de tri et parcours de vie de personnes sans assurance-maladie à Genève*. Thèse de doctorat. Université de Genève.
- Ruckstuhl, B. – Ryter, E. (2014): *Beraten, Bewegen, Bewirken: Zürcher Frauenzentrale 1914–2014*. Zürich: Chronos Verlag.
- Ruoss, M. (2018): *Selbstsorge statt gesellschaftliche Solidarität: Die Neuverhandlung der sozialen Verantwortung in der "Krise des Sozialstaats"*. In: Ludi, R. – Ruoss, M. – Schmitter, L. (eds): *Zwang zur Freiheit: Krise und Neoliberalismus in der Schweiz*. Zürich: Chronos Verlag, 161–188.
- Sárkány, P. (2011): *Szociálpedagógiai elméletek*. Budapest: Jel Kiadó.
- Spolander, G. – Engelbrecht, L. – Martin, L. – Strydom, M. – Pervova, I. – Marjanen, P. – Tani, P. – Sicora, A. – Adaikalam, F. (2014): *The implications of neoliberalism for social work: Reflections from a six-country international research collaboration*. *International Social Work*, 57(4): 301–312.
- Staub-Bernasconi, S. (2018): *Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft*. Opladen/Toronto: Verlag Barbara Budrich.
- Staub-Bernasconi S. (2019): *Menschenrechte, Menschenwürde und Soziale Arbeit*. Opladen/Toronto: Verlag Barbara Budrich.
- Strier, R. (2019): *Resisting Neoliberal Social Work Fragmentation: The Wall-to-Wall Alliance*. *Social Work*, 64(4): 339–345.
- Taylor-Gooby, P. (2013): *The Double Crisis of the Welfare State and What We Can Do About it*. London: Palgrave Pivot.
- Titmuss, R. (1979): *Essays on the Welfare State*. Crows Nest: Allen and Unwin.
- Trautmüller, R. – Stadelmann-Steffen, I. – Ackermann, K. – Freitag, M. (2012) *Ziwigsgesellschaft in der Schweiz*. Zürich: Seismo Verlag.
- Wandeler, B. (2013): *Soziokulturelle Animation*. Luzern: Interact Verlag.
- Wang, D. – Aspalter, C. (2006): *The Austrian and Swiss Welfare State System in International Comparison*. *Journal of Societal and Social Policy*, 5(2): 25–49.
- Zastrow, C. (2008): *Social Work with Groups: A Comprehensive Workbook*. Belmont: Brooks/Cole.
- Zufferey, C. (2017): *Homelessness and Social Work: An Intersectional Approach*. New York: Routledge.